

УДК 378.046–021.68:[37.015.31:316.42]

Стребна О.В.*

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ УЧНІВ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА В 1 КЛАСІ

У статті розглядається модернізований контент навчальної діяльності з предмета «Природознавство» у 1 класі, побудований на світоглядних засадах гуманної педагогіки, гуманістичної життєдіяльності, європейських цінностей, толерантності, соціумного партнерства в ланцюжку «дитина – вчитель», упровадження компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі початкової школи. Відзначено важливість практичних видів роботи, що забезпечують формування компетентнісного підходу учнів 1 класу у річищі сприйняття навколишньої природи і природничих знань, а саме: екскурсії, мініпроекти та досліди.

Ключові слова: компетентнісний підхід, природознавча компетентність, форми роботи з дітьми, екскурсії, мініпроекти, демонстраційні досліди.

Державний стандарт початкової загальної освіти, як й інші освітні документи, прийняті останнім часом на державному рівні, своїм пріоритетом має розробку і втілення змісту початкової освіти, що відповідає соціодуховним вимогам і запитам ХХІ століття. Цей зміст методологічно ґрунтується на світоглядних засадах гуманної педагогіки, гуманістичної життєдіяльності, європейських цінностях, толерантності, соціумного партнерства в ланцюжку «дитина – вчитель», що зумовило потребу в модернізованому контенті навчальної діяльності в початковій школі. Оскільки «Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів, що зумовлює чітке визначення результативної складової засвоєння змісту початкової загальної освіти» [4], то окрім розробки оновлених мети і структури змісту початкової освітньої ланки, окрім підготовки і введення нових програм, підручників, широкого спектру різноманітних методичних матеріалів постала нагальна потреба в широкому й активному упровадженні компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі початкової школи.

Реалізація компетентнісного підходу в навчанні та розвитку учнів молодших класів спрямовує вчителя-класовода на досягнення конкретних, практичних показників у своїй діяльності. Це виражається насамперед у тому, що вихованці початкової школи з процесу накопичення цікавих і потенційно корисних знань переорієнтовуються на стратегію цілком прагматичного застосування у своєму повсякденному житті одержаних на уроках та в позакласній діяльності сучасних знань, умінь і навичок. Практичний характер компетентнісного підходу зберігається і в процесі вивчення природознавства в початковій школі, зокрема в умовах навчальної програми 1 класу [2, с. 2].

Мета статті полягає у виявленні освітнього потенціалу і формувального ресурсу компетентнісного підходу в процесі вивчення учнями навчального предмета «Природознавство» (1 клас початкової школи), що дасть змогу, з одного боку, глибше зрозуміти специфіку і складність завдань, поставлених нині перед початковою освітньою ланкою, а з другого – повніше побачити сутність і напрямки модернізації змістового і методичного забезпечення навчання у вказаній ланці.

Проблеми компетентнісного підходу в чинній системі освіти набули значного наукового розголосу й активно досліджуються багатьма сучасними вченими, які зосереджують свою увагу як на методологічних ракурсах, так і на більш спеціалізованих питаннях, пов'язаних з ними. У цьому річищі вважаємо за доцільне передусім виділити концепції, публікації таких науковців, як Т. Байбара, Н. Бібік, В. Завіна, І. Зимня, В. Краєвський, О. Локшина, О. Овчарук, О. Пометун, О. Савченко, Л. Хоружа, А. Хуторської

* © Стребна О.В.*

та ін., які розроблюють аспекти смислової наповненості понять «компетентнісний підхід», «компетентність», «компетенція», виявляють суто діяльнісні, прагматичні виміри цих термінів, а також аналізують їхні семантичні особливості, структурні складники, форми результативного впровадження в освітніх закладах, зокрема в початковій школі.

Згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти з 2012/2013 навчального року до навчальної програми 1 класу введено предмет «Природознавство», вивчення якого типовими навчальними планами передбачено в розрахунку 2 години на тиждень.

Необхідно зауважити, що «Концепція сучасного природознавства» виходить із базового, узагальнювального положення, за яким «природознавство – це узагальнена, інтегрована наука про природу як єдину цілісність або сукупність наук про природу, які становлять єдине ціле» [6, с. 6]. Ця дефініція зумовлює ціннісні пріоритети вивчення предмета «Природознавство» в початковій школі ХХІ століття, серед яких – розуміння учнями загальної єдності людини і природи, формування діяльнісно-гуманістичного ставлення дітей до живої і неживої природи, уміння виявляти конкретну турботу, піклування про навколишній світ природи. На уроках із природознавства учні 1 класів одержують не тільки важливу для свого подальшого життя навчальну інформацію, не тільки розвивають спостережливості, образне і логічне мислення, вміння ставити практичні питання, пов'язані із законами і функціонуванням світу природи, виконують навчальні завдання, що виховують інтерес до природознавчих зацікавлень, але й безпосередньо знайомляться з цим світом, долучаються своїми конкретними справами до збереження і примноження оточуючого природного середовища.

Предмет «Природознавство», що вивчається в 1 класі, має вагому соціально-культурну мету, що характеризується як одержанням відповідної щодо віку та об'єктивних можливостей школярів інформаційної культури, так і набуттям діяльнісно-практичних навичок. Пріоритетною спрямованістю зазначеного предмета постає «формування природознавчої компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики» [5, с. 186]. Розвиток природознавчої компетентності учнів молодших класів засобами навчального процесу – це важливе соціумне завдання, досягнення якого тісно пов'язане зі становленням дитячої особистості. Уроки природознавства у 1 класі характеризуються поліфункціональною педагогічною спрямованістю і є невід'ємною частиною загальнонавчального процесу. Їх пізнавально-практичний матеріал у контексті інших предметів, що вивчаються в 1 класі, забезпечує «виховання соціально активної особистості; формування природничо-наукової картини світу; розвиток розумових здібностей, емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності та самостійності; засвоєння традицій українського народу у відносинах людини з природою; оволодіння доступними засобами пізнання предметів і явищ природи та суспільства» [4]. Зміст предмета «Природознавство» сприяє процесу інтегрування особистості дитини в складну структуру соціумної життєдіяльності.

Вивчення першокласниками предмета «Природознавство» засновано на принципі поступовості. Ознайомлення учнів з ним розпочинається через тему «Для чого ми вивчаємо природознавство?», що виконує функції пропедевтичного заняття, уведення у предмет, на якому вчитель розповідає про те, яким чином та в який спосіб людина досліджує навколишнє природне середовище. Поступово інформаційний обсяг, пов'язаний з формуванням природознавчої компетентності учнів 1 класу, розширюється і збагачується новими знаннями. При вивченні тем «Світ, у якому ти живеш», «Світ живої природи», «Світ неживої природи», «Рідний край», «Моя країна – Україна» першокласники переходять від локальнішого природного простору до більш широкого, від місцево-регіонального сприйняття понять «природа», «світ природи» до

значно осяжнішого, навіть масштабнішого. У їх свідомості формуються уявлення про такі поняття, як «природа країни, де я живу», «природа України» [5, с. 186]. Вони починають розуміти, що природними особливостями їхнього регіону не вичерпується природний світ України, й одержують знання про природну специфіку інших українських регіонів, що суттєво розширює пізнавальні інтереси учнів.

Важливим етапом опанування першокласниками змісту «Природознавства» є методичний розділ «Запитання до природи», що підсумовує отримані учнями знання, уміння і навички в річищі цього предмета [5, с. 191]. У процесі підведення підсумків учитель активно спирається на особистісні якості учнів першого класу, зокрема на їхню допитливість, спостережливість, прагнення самостійно робити висновки. Також вивчення розділу «Запитання до природи» передбачає обґрунтовану активізацію дослідницьких інтересів та можливостей першокласників, природну схильність дітей цього віку до креативного мислення [3, с. 101]. Під час завершального етапу вивчення в першому класі предмета «Природознавство» повною мірою втілюються засади педагогіки співробітництва, одним із сучасних виявів якої є спрямовуюча роль вчителя і активно-діяльнісна поведінка учня.

У нашій статті вже відзначалася важливість практичних видів роботи, що забезпечують формування компетентнісного підходу учнів 1 класу у річищі сприйняття навколишньої природи і природничих знань. Серед видів такої роботи насамперед виділимо екскурсії, мініпроекти та досліди. Стисло схарактеризуємо їх.

Екскурсії варто визнати надзвичайно ефективним і органічним видом формування природознавчої компетентності першокласників, у процесі якого вони одержують зорові, візуальні враження про світ природи. Зазвичай об'єктом природних екскурсій стають рідні місця учнів, до відвідування яких вони заздалегідь готуються з допомогою вчителя. У цьому контексті необхідно зазначити, що ефективна підготовка і результативне проведення тематичних екскурсій для першокласників нині виходить із необхідності дотримуватися чотирьох структурних компонентів.

Першим структурним компонентом екскурсії є організаційний, пов'язаний з об'єднанням учнів 1 класу в мікрогрупи, отриманням кожною з них відповідних завдань, обговоренням разом з учнями маршруту, об'єктів екскурсійного спостереження та правил безпеки під час проведення екскурсії. Це формує в першокласників навички відповідального сприйняття підготовки до екскурсійної діяльності.

Наступним структурним компонентом екскурсії є дослідницький, що виражається в уважному обстеженні учнями природних об'єктів, фотографуванні цих об'єктів, учнівських малюнках, записах, нотатках у «Щоденнику спостережень». Це розвиває допитливість і природничу чутливість першокласників, уміння виразити свої емоції, почуття, думки в адекватній словесній формі.

Третій структурний компонент екскурсії – збирацько-коментувальний, сутність якого полягає в тому, що учні 1 класу віднаходять цікавий літературно-художній, мистецький, ігровий матеріал, який стосується досліджуваних ними об'єктів природи і відповідає їхнім об'єктивним читацьким можливостям протягом навчального року. На цій стадії екскурсійної діяльності надзвичайно важливою є участь батьків, які допомагають з пошуком необхідного текстового матеріалу (віршів, скоромовок, народних прикмет, творів усної народної творчості, що відповідають як тематиці екскурсії, так і віковим особливостям дітей). Це сприяє максимально творчому ставленню першокласників до виконуваного завдання, спонукає їх до самостійних рішень і утверджує почуття розумової та ініціативної свободи.

Четвертим структурним компонентом екскурсії є інтерпретаційний, у процесі якого учні систематизують та осмислюють побачений, зафіксований та зібраний ними природничий матеріал, а також готують презентації, фотоальбоми, складають гербарії, природознавчі та природоохоронні пам'ятки тощо. Усе це разом є втіленням

компетентісного підходу до навчання першокласників на уроках природознавства.

Мініпроекти розвивають як творче мислення першокласників, так і їх дослідницькі зацікавлення. Будучи модифікацією проектної діяльності, поширеної в сучасній школі, мініпроекти є незамінним методичним інструментом формування природознавчої компетентності учнів 1 класу. Програма предмета «Природознавство» спрямовує вчителя на здійснення разом із дітьми двох таких мініпроектів – «Як облаштувати джерело?» та «Мое улюблене місце відпочинку на природі в місті (селі)», що спрямовані на розвиток суто практичних навичок природознавчої компетентності першокласників [5, с. 189].

Особливістю мініпроектів, що виконуються учнями 1 класу при вивченні предмета «Природознавство», слід вважати їхню смислову нескладність, цільову зрозумілість і доступність здійснення. Мініпроекти належать до завдань творчого характеру, що потребують виконання у невеличких групах. Ураховуючи вікові психологічні властивості першокласників, науковці-методисти зазвичай рекомендують проводити роботу зі здійснення природничого мініпроекту впродовж одного навчального дня [1, с. 9]. Так, у процесі реалізації мініпроекту «Мое улюблене місце відпочинку на природі в місті (селі)» доцільно провести бесіду з дітьми з метою з'ясування природних місць, де вони люблять проводити дозвілля (парк, річка, дача, сквер, озеро, ліс, гори тощо), поцікавитися тим, чому вони люблять саме це місце, а не інше, – себто почути їх обґрунтування важливості саме цієї природної зони. Після цього варто поставити перед ними проблемне питання: яку конкретну справу кожен з учнів 1 класу спроможний зробити для названого куточка природи, вислухати практичні пропозиції першокласників (прибрати територію, посадовити рослини, деревце, установити знак або попередження екологічного характеру тощо) й спрямувати їх на проведення цієї роботи або самостійно, або разом із дорослими (наприклад, з батьками, родиною, ріднею, старшими приятелями). За результатами зроблених справ оформити фотоальбом чи фотоколаж, створити власноруч книжку-розмальовку з теми «Улюблені природні куточки нашого класу» та презентувати цю творчу роботу малюкам дитсадка.

Досліди розвивають у дітей інтерес до практичного вивчення особливостей природного довкілля і формують у першокласників потребу в знанні фізичних характеристик природних об'єктів. Як підкреслюють учені-методисти, досліди (демонстрація властивостей природних речей) характеризуються підвищенням складності інтелектуальної та діяльнісної роботи учнів 1 класу. Сутність означеної демонстрації виражається в тому, що на уроках природознавства створюються необхідні штучні умови, які забезпечують пізнавання дітьми властивостей природних об'єктів і цим стимулюють їх пізнавальний та розумовий розвій. Згідно з чинною програмою на уроках природознавства проводиться демонстрація властивостей води і повітря. Учитель початкових класів Благодатненської загальноосвітньої школи Іванівського району О. Конькова при проведенні дослідів із метою якомога виразнішого навчального ефекту використовує віршовані форми, які спеціально підготувала до відповідних уроків природознавства. Так, у процесі демонстрації «Які властивості має вода?» нею використовується така віршова форма:

Воду в склянку
Слід налити.
Налили? Ну й добре, діти.
Слід понюхати її.
Запах в неї є чи ні?

Також на уроках О. Конькової звучить й інший віршовий текст, пов'язаний з означеною демонстрацією, що урізноманітнює процес подання навчальної інформації:

Якщо цукор в чай додати,

Смачно буде вам, малята?

Цукор в чаї розчинився

І яким наш чай зробився?

Демонстраційні досліди дозволяють надовго закріплювати в свідомості учнів 1 класу важливу навчальну інформацію, що стосується їх природознавчої компетентності. Практичні види учнівської діяльності, до яких належать екскурсії, мініпроекти та досліди, суттєво поглиблюють природознавчу компетентність першокласників і сприяють формуванню в них навичок піклування про навколишню природу, залучають до культури конкретних практичних справ природозбережувального і природоохоронного гатунку.

Отже, компетентісний підхід є незамінним чинником навчання учнів початкової школи і починає втілюватися з 1 класу. Серед компетентностей, що формуються в молодших школярів, варто виділити природознавчу, яка закладається навчальним змістом предмета «Природознавство». На уроках в 1 класі учні не тільки отримують важливі природознавчі знання, але й відпрацьовують уміння та навички, спрямовані на збереження природного довкілля. Особливу значущість у навчальній діяльності учнів засвідчують екскурсії, мініпроекти та досліди, що дають змогу першокласникам більшою мірою знайомитися з оточуючим природним середовищем. У перспективі варто проаналізувати значення дослідницької практики і практичної роботи в контексті оволодіння учнями 1 класу навчального контенту предметом «Природознавство», що також сприятиме формуванню їхньої природознавчої компетентності.

Література:

1. Андрусенко І. Особливості навчання природознавства у 1 класі / Ірина Андрусенко // Початкова школа. – 2012. – № 9. – С. 6-9.
2. Бібік Н. Компетентність і компетенції в результатах початкової освіти / Н. Бібік // Початкова школа. – 2010. – № 9. – С. 2.
3. Гільберт Т. Г. Природознавство : [підруч. для загальноосвіт. навч. закл. : 1-й кл.] / Т. Г. Гільберт, Т. В. Сак. – К. : Генеза, 2012. – 112 с.
4. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/>.
5. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1-4 класи. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 392 с.
6. Карпов Я. С. Концепція сучасного природознавства : [підруч. для студ. вищ. навч. закл.] / [Я. С. Карпов, В. В. Кисельник, В. Г. Кремень и др.]. – К., 2004. – 496 с.

Стребная О.В.

КОМПЕТЕНТНОСНЫЙ ПОДХОД К ОБУЧЕНИЮ УЧЕНИКОВ НА УРОКАХ ПРИРОДОВЕДЕНИЯ В 1 КЛАССЕ

В статье рассматривается модернизированный контент учебной деятельности предмета «Природоведение» в 1 классе, основанный на мировоззренческих принципах гуманной педагогики, гуманистической жизнедеятельности, европейских ценностях, толерантности, социумного партнерства в цепочке «ребенок – учитель», внедрении компетентностного подхода в учебно-воспитательный процесс начальной школы. Отмечена важность практических видов работы, которые обеспечивают формирование компетентностного подхода учеников 1 класса в русле восприятия окружающей природы и естествоведческих знаний, а именно: экскурсий, минипроектов и опытов.

Ключевые слова: компетентностный подход, природоведческая компетентность, формы работы с детьми, экскурсии, минипроекты, демонстрационные опыты.

Strebna O.V.

COMPETENCE APPROACH TO TEACHING PUPILS AT LESSONS OF NATURAL HISTORY IN THE 1ST FORM

The article examines a modernized content of teaching activity of the subject «Natural History» in the 1st form based on the outlook principles of humane pedagogics, humane activities during life, European values, tolerance, society's partnership in the chain «child – teacher», implementation of competence approach into teaching and upbringing process of the primary school. The article accents its attention to the fact that subject «Natural History» in the 1st form has a significant social and cultural aim, the pupils of junior age train active and practical skills and get knowledge about the informational culture. The article emphasizes the importance of practical forms of work that guarantee the formation of competence approach of pupils of the 1st form such as excursions, mini-projects and researches. It is confirmed that the primary school pupils re-orient from the process of accumulation of interesting and potentially useful knowledge to the strategy of rather pragmatic use in their everyday lives, they get contemporary knowledge, skills and habits at lessons and out-of-class activities. The practical character of competence approach is used in the process of learning of natural history at the primary school according to the teaching programme of the 1st form.

Key words: competence approach, natural history's competence, forms of work with children, excursions, mini-projects, demonstration researches.

УДК 371.315.6

*Федоренко Ю.П.**

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА СУТНІСТЬ ІНТЕРЕСУ, ЧИТАЦЬКОГО ІНТЕРЕСУ

У статті розглядається питання виховання читачів, зокрема пропонується стислий історичний огляд інтересу, акцентується увага на визначенні суті понять «інтерес», «читацький інтерес», основних напрямків вивчення цих феноменів у психолого-педагогічній літературі та ознак (суб'єктно-об'єктні відношення, вибірковий характер, пізнавальна спрямованість, емоційна забарвленість). Автор зупиняється на видах читацьких інтересів (епізодичні і стійкий, глибокі і вибіркові), на зв'язку інтересів з мотивами, потребами; висвітлює низку питань, які ставляться в методичній науці стосовно прилучення дітей до читання, приводить деякі прийоми пробудження інтересу до читання.

Ключові слова: інтерес, читацький інтерес, залучення дітей до книги, вибір книжок.

Духовне відродження українського народу неможливо уявити без впливу художньої літератури на формування національної свідомості, бо саме література є одним з активних чинників суспільного виховання. Література – це відображення в художньому стилі життя людини та суспільства з усіма складнощами і проблемами. Однак, щоб література здійснювала свою виховну роль, треба виробити в людини вміння читати художні твори, належним чином сприймати дійсність, відображену в художній формі, сформувані прагнення брати приклад з позитивних героїв. Сьогодні стоїть завдання побудувати навчально-виховний процес таким чином, щоб розвивати в особистості пізнавальний інтерес, уміння самостійно поповнювати свої знання, орієнтуватися в потоці інформації.

У наш час місце книги в житті підростаючого покоління змінюється, оскільки впливають інформаційні технології. Замість книг джерелом інформації постає персональний комп'ютер. Але всім давно відомо, що знання, уміння логічно й образно обмірковувати, любов до рідної мови, навколишнього світу виховуються лише в читанні.

Особливу увагу, з точки зору розкриття суті феномену інтересу, привертають дослідження, присвячені аналізу характеристик інтересу, його місця в педагогічному процесі і умов, що сприяють його розвитку (Д. Писарев, К. Ушинський,

* © Федоренко Ю.П.*